

“KIYIMDAGI QOLDIRILGAN SHIKASTLANISH IZLARINING SUD EKSPERTIZASI”

Narzullayev Anvarjon Quvondiq og'li

*O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI ICHKI ISHLAR VAZIRLIGI AKADEMYASI 2-O'QUV
KURSI 222-GURUH KURSANTI*

Annotatsiya: *Ushbu maqolada trasologik ekspertiza jarayonida kiyimlarda qoldirilgan shikastlanish izlarini aniqlash va tahlil qilishning metodologik usullari yoritib berilgan. Tadqiqot davomida kiyim matosida hosil bo'ladigan kesilish, yirtilish, teshilish va boshqa mexanik shikastlanish izlarining paydo bo'lish sabablari hamda ularni aniqlashda qo'llaniladigan ilmiy-uslubiy yondashuvlar ko'rib chiqiladi. Shuningdek, trasologik tekshiruvda vizual kuzatuv, mikroskopik tahlil, taqqoslash va laboratoriya usullarining ahamiyati tahlil qilinadi. Maqolada kiyimdagi izlarni to'g'ri aniqlash va baholash orqali jinoyat sodir etilish mexanizmini aniqlash, hodisa holatlarini tiklash hamda daliliy ahamiyatini belgilash masalalari yoritilgan. Tadqiqot natijalari sud-ekspertiza amaliyotida kiyimlarda qoldirilgan shikastlanish izlarini aniqlash va ularni ilmiy asosda baholashda muhim ahamiyat kasb etadi.*

Kalit so'zlar: *trasologik ekspertiza, kiyimdagi shikastlanish izlari, mexanik shikastlanish, kesilish izlari, yirtilish izlari, teshilish izlari, sud ekspertizasi, izlarni aniqlash metodlari, mikroskopik tahlil, kriminalistik tadqiqot, daliliy materiallar, hodisa mexanizmini tiklash, mutaxassislar, laboratoriya, ilmiy ishlar.*

KIRISH

Hozirgi davrda jinoyatlarni tergov qilish jarayonida moddiy dalillar alohida ahamiyat kasb etadi. Bunday dalillar orasida jabrlanuvchi yoki gumon qilinuvchining kiyimlari muhim o'rin egallaydi. Jinoyat sodir etilgan paytda kiyimlarda turli xil shikastlanish izlari paydo bo'lishi mumkin. Mazkur izlar hodisaning qanday sharoitda sodir bo'lganini aniqlashda muhim axborot manbai hisoblanadi.

Kiyimdagi shikastlanish izlarining ahamiyati

Sud ekspertizasi amaliyotida moddiy dalillarni o'rganish jinoyatni ochishda muhim ahamiyatga ega. Bunday dalillardan biri — hodisa jarayonida kiyimlarda qoldirilgan turli xil shikastlanish izlaridir. Ushbu izlar jinoyat sodir etilish mexanizmini aniqlash, voqea tafsilotlarini tiklash hamda aybdor shaxsni aniqlashda muhim manba hisoblanadi. Trasologiya kriminalistikaning muhim bo'limlaridan biri bo'lib, turli predmetlar ta'siri natijasida hosil bo'lgan izlarni o'rganadi.

Kiyimlarda qoldirilgan kesilish, yirtilish, teshilish kabi izlarni to'g'ri aniqlash va tahlil qilish trasologik ekspertiza jarayonining muhim bosqichlaridan biri hisoblanadi. Shu sababli ushbu maqolada kiyimlarda hosil bo'lgan shikastlanish izlarini aniqlashning metodologik usullari, ularni tahlil qilish jarayonlari hamda ekspertiza jarayonidagi ahamiyati ko'rib chiqiladi.

Kiyimdagi shikastlanish izlarining turlari:

Kiyimlarda qoldirilgan shikastlanish izlari ularning paydo bo'lish sababiga qarab bir necha turga bo'linadi. Ular asosan mexanik ta'sir natijasida yuzaga keladi. Eng ko'p uchraydigan shikastlanish turlari quyidagilar hisoblanadi:

- Kesilish izlari — o'tkir tig'li predmetlar (pichoq, qaychi, oynalar va boshqalar) ta'siri natijasida hosil bo'ladi. Bunday izlar odatda tekis va aniq chiziqli bo'ladi.

- Yirtilish izlari — kuch bilan tortish yoki mexanik bosim natijasida hosil bo'ladi. Bu turdagi izlarda mato tolalarining notekis uzilishi kuzatiladi.

- Teshilish izlari — igna, mix yoki boshqa uchli predmetlar ta'sirida yuzaga keladi. Bunday izlar odatda kichik va aniq shaklga ega bo'ladi.

- Ezilish yoki deformatsiya izlari — kuchli bosim yoki zarba natijasida matoning shakli o'zgarishi bilan namoyon bo'ladi.

Mazkur izlarni to'g'ri tasniflash ekspertiza natijasining aniqligini ta'minlaydi.

Trasologik ekspertiza metodlari

Kiyimlarda qoldirilgan shikastlanish izlarini aniqlash va o'rganishda bir qator metodologik usullar qo'llaniladi. Ushbu usullar ekspertga izlarning kelib chiqish sababini aniqlash imkonini beradi.

1. Vizual kuzatuv usuli:

Ekspertiza jarayonining dastlabki bosqichi vizual tekshiruvdan boshlanadi. Bu bosqichda kiyimning umumiy holati, shikastlanish joylari, ularning soni va joylashuvi aniqlanadi. Vizual kuzatuv yordamida izlarning dastlabki tavsifi beriladi.

2. Mikroskopik tahlil usuli:

Mato tolalarining tuzilishini batafsil o'rganish uchun mikroskopik tekshiruvdan foydalaniladi. Ushbu usul yordamida tolalarning uzilish xarakteri, kesilish chiziqlari va boshqa mikrobeltlar aniqlanadi. Bu esa iz qaysi turdagi predmet ta'sirida hosil bo'lganini aniqlashga yordam beradi.

3. Taqqoslash usuli.

Ekspertiza jarayonida ko'pincha shikastlanish izlari ehtimoliy qurol yoki predmet bilan taqqoslanadi. Bunda izlarning shakli, o'lchami va boshqa xususiyatlari tahlil qilinadi.

Laboratoriya tadqiqotlari. Ba'zi holatlarda kiyimdagi izlarni chuqurroq o'rganish uchun laboratoriya sharoitida kimyoviy yoki fizik tadqiqotlar o'tkaziladi. Bu usullar orqali mato tarkibi, tolalarning deformatsiyasi hamda tashqi ta'sir natijalari aniqlanadi.

Trasologik ekspertizaning ahamiyati

Kiyimdagi shikastlanish izlarini o'rganish jinoyat ishlarini tergov qilish jarayonida muhim rol o'ynaydi. Bunday izlar yordamida:

hodisaning sodir bo'lish mexanizmini aniqlash;

zarba yoki ta'sir yo'nalishini belgilash;

jinoyatda foydalanilgan predmetni aniqlash;

voqea tafsilotlarini tiklash

imkoniyati yaratiladi.

Shuningdek, trasologik ekspertiza natijalari sud jarayonida muhim dalil sifatida xizmat qiladi. Shu sababli ekspert tomonidan qo'llaniladigan metodologik usullar ilmiy asoslangan va aniq bo'lishi zarur.

Xulosa

Trasologik ekspertiza jarayonida kiyimlarda qoldirilgan shikastlanish izlarini aniqlash va tahlil qilish sud ekspertizasi amaliyotining muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Kiyimdagi kesilish, yirtilish, teshilish kabi izlarni o'rganish orqali hodisaning sodir bo'lish mexanizmi haqida muhim ma'lumotlar olish mumkin. Vizual kuzatuv, mikroskopik tahlil, taqqoslash va laboratoriya usullari bunday izlarni aniqlashda samarali metodlar hisoblanadi. Mazkur metodologik yondashuvlar trasologik ekspertiza natijalarining ishonchliligini oshirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Kriminalistika asoslari. – Toshkent: O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi nashriyoti, 2018.
2. Sud ekspertizasi nazariyasi va amaliyoti. – Toshkent: Adolat nashriyoti, 2020.
- A.A. Belkin. Kriminalistika: darslik. – Moskva: Norma, 2016.
3. Rossinskaya E.R. Sud ekspertizasi asoslari. – Moskva: INFRA-M, 2017.
4. O'zbekiston Respublikasi Jinoyat-protsessual kodeksi.

INTERNET SAYTLARI

1. <http://akadmvd.uz> (O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi)
2. <http://www.academy.uz> (O'zbekiston Respublikasi Fanlar Akademiyasi)
3. <http://www.lex.uz> (Saytidan foydalangan holda)